

Mynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd cymunedau

Pŵer Torfol

Cronfa Gymunedol y Loteri Genedlaethol mewn partneriaeth ag Ashden

Cynnwys

Rhagair	04
Cyflwyniad	
Newid hinsawdd - problem fyd-eang	07
Cyd-destun y DU	08
Allyriadau nwyon tŷ gwydr y DU	10
Cronfa Gweithredu Hinsawdd	13
COVID-19	13
Gweithredu Hinsawdd	
Pwysigrwydd gweithredu yn yr hinsawdd a arweinir gan y gymuned	15
Sut i wneud gwahaniaeth - yr hyn rydym eisoes yn ei wybod	16
Gweithredu dan arweiniad y gymuned ar newid hinsawdd: cyd-fanteision	17
Eich prosiect gweithredu hinsawdd	
Sut i sefydlu'ch prosiect	19
Dweud eich stori'n dda	23

mewn partneriaeth ag

Llun clawr:
YMCA Allotment Redhill

Rhagair

Yr adroddiad hwn yw'r cyntaf mewn cyfres, a ysgrifennwyd gan Gronfa Gymunedol y Loteri Genedlaethol ar y cyd ag Ashden, gyda'r nod o ddangos ac ysbrydoli camau gweithredu a arweinir gan y gymuned ar newid hinsawdd. Mae'r cyhoeddiad cyntaf hwn yn amlinellu maint yr her a ddaw yn sgil newid yn yr hinsawdd, yn gosod allyriadau nwyon tŷ gwydr y DU yn eu cyd-destun, ac yn cyflwyno ein Cronfa Gweithredu Hinsawdd. Yna, mae'n amlinellu pwysigrwydd, a photensial, gweithredu yn yr hinsawdd a arweinir gan y gymuned (gan gynnwys y cyd-fanteision). Daw'r adroddiad i ben drwy roi cyngor ar sut i sefydlu prosiect a arweinir gan y gymuned. Yn yr ail o'r gyfres, rydym yn coladu cyfres o astudiaethau achos sy'n dangos beth sy'n bosibl pan fydd pobl yn dod at ei gilydd i helpu i liniaru newid hinsawdd.

Gobeithiwn y bydd y gyfres hon o adroddiadau yn rhoi ysbrydoliaeth a chynghor ymarferol i'ch helpu i sefydlu eich menter gweithredu hinsawdd eich hun dan arweiniad y gymuned.

“Rydym yn falch o fod yn rhan o fenter Ychwanegiadau Hinsawdd Cronfa Gymunedol y Loteri Genedlaethol sydd wedi ein galluogi i osod 24 o baneli solar ar ein canolfan gymunedol. Mae hyn nid yn unig yn ein helpu i leihau ein hallyriadau carbon, ond byddwn hefyd yn arbed ar filiau ynni, Yn ei wneud yn dda i fusnes hefyd.”

Margaret Sutherland,
Prif Swyddog De Sir Ddinbych
Partneriaeth Gymunedol

Cyflwyniad

Newid hinsawdd – problem fyd-eang

Mae'r heriau a gyflwynir gan newid yn yr hinsawdd, a phlaned sy'n gwresogi ar gyflymder digynsail, bellach yn cael eu derbyn yn eang. Mae prawf ffisegol y newidiadau hyn, ar ffurf tywydd mwy eithafol ac anrhagweladwy ac amrywiadau tymhorol sy'n symud, yn cynyddu'n flynyddol. Mae'r newidiadau hinsoddol hyn yn dod ag amrywiaeth o heriau a materion nad yw'r ras ddynol erioed wedi'u profi o'r blaen.

Daeth gwledydd o bob cwr o'r byd at ei gilydd i fynd i'r afael â cyfyng-gyngor ein hallyriadau carbon deuocsid cynyddol - y prif gyfrannwr at y broblem - a chreu'r Cytundeb Paris ar Newid Hinsawdd. Nod y cytundeb byd-eang hwn, a lofnodwyd gan 174 o wledydd, yn ogystal â'r Undeb Ewropeaidd, ym Mharis ym mis Rhagfyr 2015, yw cadw tymheredd cynyddol byd-eang i uchafswm o 2°C uwchlaw lefelau cyn-ddiwydiannol; gydag uchelgais arall i'w gadw mor isel ag 1.5°C os yn bosibl. Rydym eisoes wedi profi cynhesu o 1°C dros y ganrif ddiwethaf a hyd nes y byddwn yn cyflawni allyriadau sero net (pan fydd unrhyw allyriadau nwyon tŷ gwydr a ychwanegwn at yr atmosffer yn cael eu cydbwyso gan allyriadau a dynnwn o'r atmosffer) bydd y blaned yn parhau i gynhesu. I gael gwybod mwy am gynhesu ein planed ewch i'r [wefan IPCC](#).

Y newyddion calonogol i bawb sydd am weithredu yw bod ymatebion lleol yn briodol ac yn angenrheidiol. Mae angen atebion y gall unigolion, grwpiau, cymunedau, pentrefi, trefi, dinasoedd a rhanbarthau eu gweithredu, yn ogystal ag ar lefel gwlad a rhyngwladol. Yn wir, mae atebion a grëwyd ac a yrrir yn lleol wrth wraidd yr ymateb i'r her newid hinsawdd, ac mae gan bob un ohonom ran i'w chwarae wrth helpu i gadw tymheredd byd-eang cyfartalog islaw'r cynnydd o 2°C. Nod yr adroddiad hwn yw ennyn brwdfrydedd unigolion, gan ysgogi arweinwyr cymunedol ac eraill i weithredu. Mae ymateb a arweinir gan y gymuned i newid yn yr hinsawdd yn rym pwerus iawn er lles ac, yn yr adroddiad hwn, rydym yn rhoi'r awgrymiadau a'r cyngor hanfodol i chi ddechrau gyda'ch prosiect cymunedol gweithredu hinsawdd eich hysbyseb.

“Mae Caer yn adnabyddus am ei chariad at feicio a thrwy'r prosiect hwn nid yn unig anogir pobl leol i feicio mwy ond hefyd i fod yn ymwybodol o'r amgylchedd.”

Graham Weaver,
Prif Swyddog Gweithredol,
The Bren Project

Cyd-destun y DU

Mesurir cyfraniad y DU i newid hinsawdd byd-eang drwy ei hallyriadau nwyon tŷ gwydr domestig. Roedd y rhain ychydig yn llai na 1% o gyfanswm yr allyriadau byd-eang yn 2018. Nid yw hyn, ar yr olwg gyntaf, yn ymddangos yn arbennig o uchel o ystyried sefyllfa'r DU

fel y chweched economi fyd-eang fwyaf (a fesurir gan CMC), ond nid dyma'r stori lawn o bell ffordd. Ochr yn ochr â'n hallyriadau a gynhyrchir yn y cartref, rhaid inni roi cyfrif am y rhai sy'n gysylltiedig â nwyddau a gwasanaethau a fewnforiwyd yn ogystal â chymryd cyfrifoldeb am ein buddsoddiadau parhaus mewn diwydiannau dwysedd carbon uchel dramor.

Fodd bynnag, mae'r DU wedi ceisio bod ar flaen y gad o ran ymdrechion i fynd i'r afael â phroblem newid yn yr hinsawdd a wnaed gan ddyn. Yn 2008, y DU oedd y wlad gyntaf yn y byd i gyflwyno cyfraith newid yn yr hinsawdd, y Ddeddf Newid Hinsawdd, a gyflwynodd ymrwymiad cyfreithiol rwymol i leihau allyriadau nwyon tŷ gwydr o leiaf 80%, erbyn 2050. Yn 2019, yn dilyn cyngor gan y Pwyllgor ar y Newid Hinsawdd, oherwydd goblygiadau'r Cytundeb Paris, a'r pwysau sylweddol a ddaeth yn sgil sawl sector o gymdeithas sifil, atgyfnerthodd Llywodraeth y DU y targed hwnnw i ddod yn Net Zero erbyn 2050. Yn syml, mae hynny'n golygu pan gyfrifir holl allyriadau carbon y DU, rhaid cael swm cyfartal, neu fwy yn ddelfrydol, o garbon deuocsid wedi'i dynnu allan o'r atmosffer yn yr un cyfnod i wneud iawn am y swm a ryddhawyd. I gael rhagor o wybodaeth am nwyon tŷ gwydr ewch i [wefan ccc](#).

Gellir gwneud hyn mewn sawl ffordd, ond mae dau brif gategori.

Dulliau sy'n seiliedig ar natur sy'n cynnwys coedwigo (plannu coedwigoedd newydd) ac ail-goedwig (adfer coedwigoedd diraddiedig), rheoli tir cynyddol ac ecolegol sensitif i adfer glaswelltir a gwlyptiroedd a gwrthdroi colledion mawn.

Ymhlith y dulliau sy'n seiliedig ar dechnoleg, mae biomas gyda dal a storio carbon (neu BECCS, sy'n golygu defnyddio biomas ar gyfer cynhyrchu trydan a chipio a storio'r allyriadau carbon deuocsid) a thechnolegau newydd, sydd heb eu profi ar hyn o bryd, sy'n dal carbon yn uniongyrchol o'r atmosffer ac yn ei storio o dan y ddaear.

Fodd bynnag, yr amddiffyniad mwyaf effeithiol rhag newid hinsawdd yw peidio ag allyrru'r carbon yn y lle cyntaf. Ac mae llawer o gyfleoedd i ostwng neu hyd yn oed ddileu ein hól troed carbon yn unigol ac, yn fwy effeithiol, ar y cyd.

Mae gennym gyfle digynsail i weithio gyda'n gilydd – llywodraeth, busnesau, y sector cyhoeddus, cymunedau ac unigolion – i symud y ffordd rydym yn cynhyrchu ac yn defnyddio ynni, newid sut rydym yn symud o gwmpas a'r hyn rydym yn ei brynu, adfer yr amgylchedd naturiol a datblygu dull mwy cynaliadwy sy'n ystyriol o natur o ymdrin â bwyd, dŵr a gwastraff. Mae'n bwysig bod pob sector yn chwarae eu rhan. Gyda'i gilydd gall y camau hyn helpu i ddiogelu'r blaned, hybu gweithgarwch economaidd, creu mannau gwyrdd, aer glanach, cartrefi cynhesach a theithio iachach. Gall pawb elwa – nawr ac yn y dyfodol. I ddarllen mwy am gyd-fanteision gweithredu hinsawdd ewch i [wefan Ashden](#).

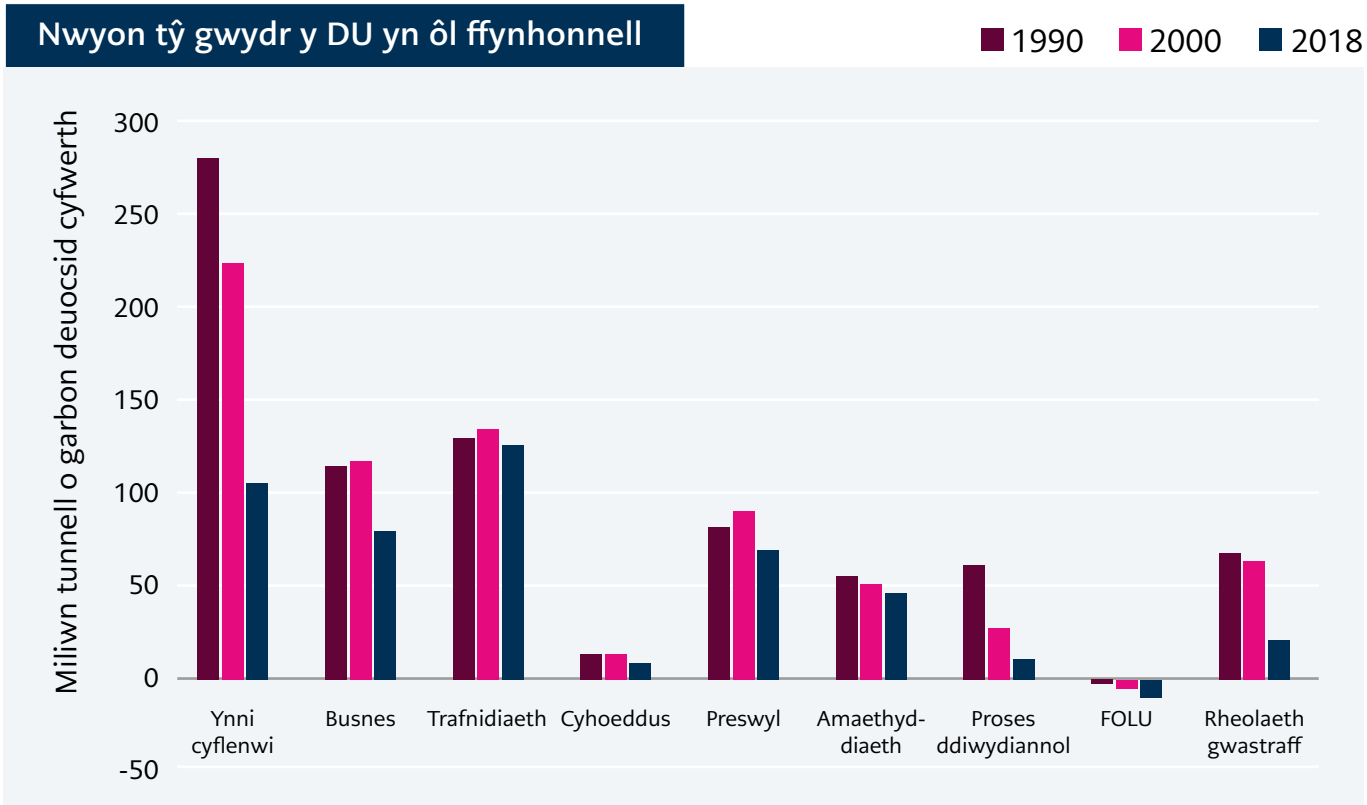
Allyriadau nwyon tŷ gwydr y DU

Amcangyfrifir allyriadau nifer o nwyon tŷ gwydr unigol bob blwyddyn er mwyn monitro cyfraniad y DU at newid hinsawdd. Mae amcangyfrifon allyriadau pob un o'r nwyon tŷ gwydr hyn yn cael eu trosi'n swm cyfatebol o garbon deuocsid fel y gellir cymharu effeithiau cymharol pob un. Dyna pam mae symiau unrhyw nwy tŷ gwydr fel arfer yn cael eu mynegi mewn tunelli o garbon deuocsid cyfwerth (tCO₂e). I gael gwybod mwy am allyriadau nwyon tŷ gwydr y DU ewch i the [wefan Llywodraeth y DU](#).

Daw'r cyfraniad mwyaf o garbon deuocsid (CO₂), sy'n cynnwys tua 80% o gyfanswm yr effaith. Ychwanega methan (CH₄) 10% arall ac mae'r nwyon tŷ gwydr sy'n weddill yn ffurfio'r gweddill.

Mae'r allyriadau nwyon tŷ gwydr a gynhyrchir o fewn ffiniau'r DU wedi gostwng o tua 790MtCO₂e (miliwn tunnell o garbon deuocsid cyfwerth) ym 1990 i tua 450MtCO₂e yn 2018, gostyngiad o fwy na 40%.

Mae dwy brif ffordd o briodoli allyriadau nwyon tŷ gwydr i wahanol sectorau. Y cyntaf yw drwy ddyrannu'r allyriadau i'r man lle cawsant eu cynhyrchu.

Ffynhonnell: Allyriadau nwyon tŷ gwydr y DU yn 2018: ffigurau terfynol - tablau data (Tabl 3 - Allyriadau nwyon tŷ gwydr yn ôl ffynhonnell)

Pan edrychwch ar allyriadau fel hyn gwelwch mai'r sector cyflenwi ynni (cynhyrchu trydan, mireinio olew ac ati) oedd y ffynhonnell fwyaf o allyriadau yn 1990, ond mae allyriadau'r sector wedi lleihau'n sylweddol ers hynny a bellach dyma'r ail ffynhonnell fwyaf ar ôl trafndiaeth.

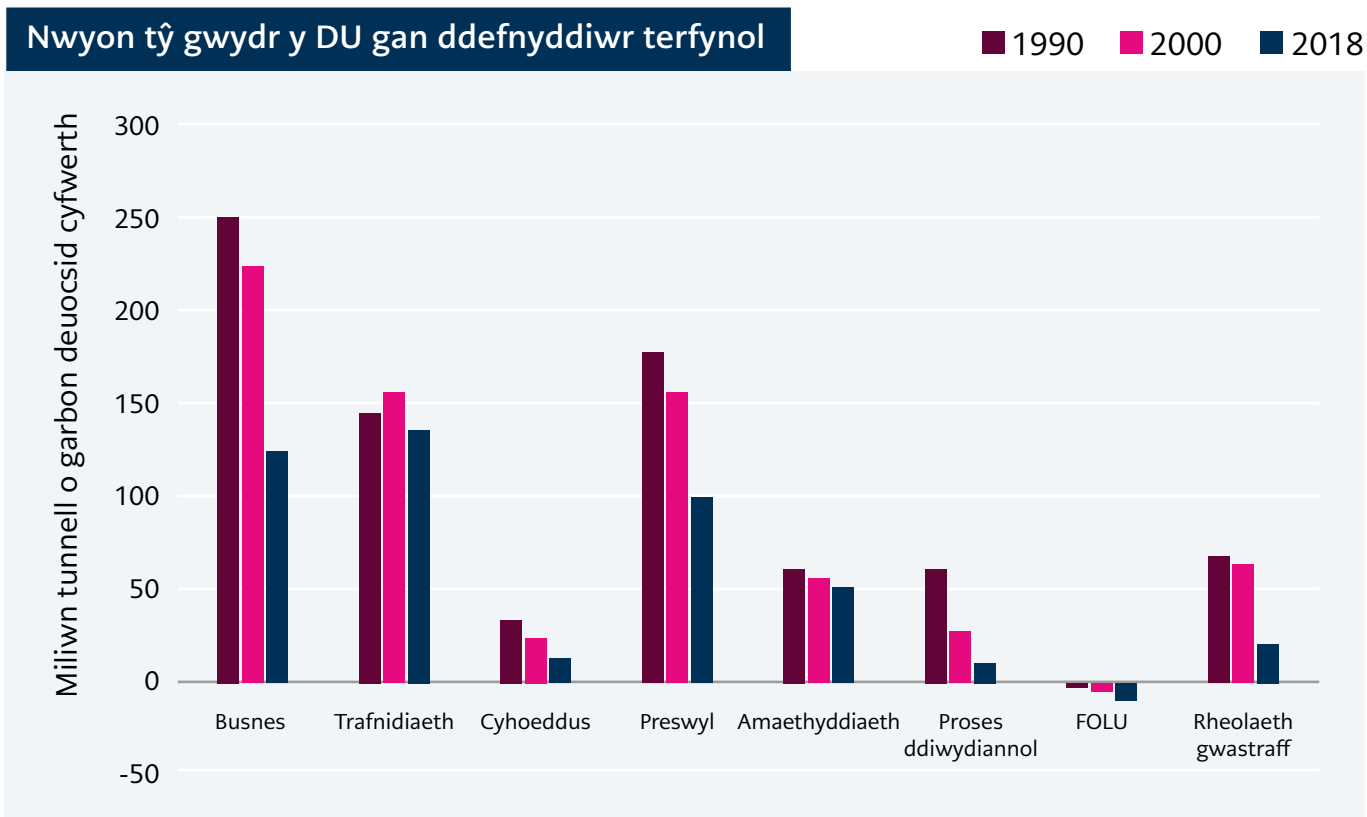
Y rheswm dros y newid dramatig hwn mewn allyriadau yw gostyngiad mawr mewn cynhyrchu trydan sy'n llosgi glo (a fydd yn cael ei ddiddymu'n llwyr erbyn 2025) a'r cynnydd sylweddol mewn cynhyrchu adnewyddadwy yn ystod y cyfnod hwn.

Mae'r allyriadau busnes, cyhoeddus a phreswyl yn cynrychioli'r allyriadau a gynhyrchir drwy losgi tanwyddau yn adeiladau'r sectorau hynny yn unig ac nid ydynt yn cynnwys allyriadau o'r defnydd o drydan. Mae allyriadau'r sector preswyl wedi gweld gostyngiad ers y flwyddyn 2000, wrth i fesurau inswleiddio a osodwyd yn ystod y degawd diwethaf helpu i leihau'r galw am ynni gwresogi.

Mae allyriadau diwydiannol wedi gweld gostyngiad mawr ers 1990, yn rhannol oherwydd gwelliannau mewn effeithlonrwydd, ond hefyd oherwydd gostyngiadau yng ngallu gweithgynhyrchu'r DU dros y degawdau diwethaf, wrth i'r gweithgaredd hwn symud i rannau eraill o'r byd.

Mae allyriadau coedwigaeth a defnydd tir arall (FOLU) yn deillio o'r ffordd rydym yn defnyddio tir yn y DU. Mae rhai ffyrdd o ddefnyddio tir (er enghraifft draenio mawnogydd) yn arwain at ollwng nwyon tŷ gwydr tra bod eraill (er enghraifft plannu coetir newydd) yn arwain at dynnu nwyon tŷ gwydr i lawr o'r atmosffer a'u storio yn y tir. Dros yr ychydig ddegawdau diwethaf mae'r ffordd rydym yn defnyddio tir wedi arwain at dynnu carbon allan o'r atmosffer.

Prin bod allyriadau trafndiaeth wedi newid yn ystod y tri degawd diwethaf, yn bennaf am fod y cynnydd mewn effeithlonrwydd yn ein cerbydau wedi'i wrthbwysu gan y cynnydd yn nifer y cerbydau ar y ffordd a dinasyddion y DU sy'n gyrru ymhellach.

Ffynhonnell: Allyriadau nwyon tŷ gwydr y DU yn 2018: ffigurau terfynol - tablau data (Tabl 19 - Allyriadau nwyon tŷ gwydr yn ôl defnyddiwr terfynol)

Wrth edrych ar allyriadau yn ôl ffynhonnell mae'n bwysig cofio bod yr allyriadau o drydan a ddefnyddir, er enghraifft, gan y sectorau preswyl neu fusnes wedi'u dyrannu i'r sector cyflenwi ynni. Mae dyrannu'r allyriadau o'r sector cyflenwi ynni i'r defnyddiwr terfynol yn rhoi darlun ychydig yn wahanol, fel y dangosir yn yr ail graff.

Yn yr achos hwn, mae'r allyriadau ar gyfer y sectorau busnes a phreswyl (sy'n defnyddio llawer o drydan) wedi cynyddu'n sylweddol. Mae hefyd yn golygu bod y gostyngiad yn nwyseidd carbon cynhyrchu trydan a gyflawnwyd gan y sector cyflenwi ynni, ynghyd â gostyngiadau sylweddol yn y galw am ynni yn ein hadeiladau, wedi arwain at ostyngiadau sylweddol mewn allyriadau yn y ddau sector hyn yn ystod y blynyddoedd diwethaf. Hefyd, mae allyriadau trafndiaeth yn cynyddu wrth archwilio'r data gan y defnyddiwr terfynol oherwydd bod rhai o'r allyriadau a gynhyrchir wrth fireinio a phrosesu olew yn cael eu dyrannu i drafndiaeth.

Mae'r holl amcangyfrifon allyriadau a roddir yn yr adran hon wedi bod ar gyfer allyriadau a gynhyrchir yn y DU. Nid ydynt yn cynnwys allyriadau o danwydd a ddefnyddir gan awyrennau sy'n gadael y DU ar gyfer cyrchfannau tramor (sydd wedi cynyddu mwy na 130% ers 1990) neu longau rhyngwladol. Hefyd, nid ydynt yn ystyried allyriadau a gynhyrchir mewn gwledydd eraill i gynhyrchu nwyddau a gwasanaethau a fewnforir i'r DU. Os ydych yn cynnwys yr allyriadau a fewnforiwyd yna mae cyfanswm ôl troed carbon y DU yn cynyddu o 450 i 770MtCO₂e, y mae bron i hanner (46%) ohono yn cael ei gynhyrchu dramor. I ddarllen mwy am allyriadau carbon y DU ewch i [wefan Llywodraeth y DU](#).

YMCA Allotment Redhill

Cronfa Gweithredu Hinsawdd

Mae'r Gronfa Gweithredu Hinsawdd, a lansiwyd ym mis Gorffennaf 2019 gan Gronfa Gymunedol y Loteri Genedlaethol, yn cefnogi cymunedau ledled y DU i weithredu ar newid yn yr hinsawdd. Nod y gronfa ddeng mlynedd, £100 miliwn yw lleihau ôl troed carbon cymunedau a chefnogi symudiadau a arweinir gan y gymuned sy'n dangos yr hyn sy'n bosibl pan fydd pobl yn arwain y ffordd o ran mynd i'r afael â'r argyfwng hinsawdd.

Hyd yma, mae'r prosiectau a ariennir wedi cefnogi cymunedau i gymryd camau lleol yn yr hinsawdd a chanolbwyntio ar themâu amgylcheddol gan gynnwys ynni, bwyd, trafndiaeth, gwastraff a defnydd, a'r amgylchedd naturiol. Maent yn cynnwys cynlluniau ar raddfa fawr a ddarperir gan bartneriaethau lleol, yn ogystal â grantiau datblygu llai, a fydd yn gweld arian y Loteri Genedlaethol yn cael ei ddefnyddio ar gyfer syniadau sy'n dod i'r amlwg i ymgysylltu â gwahanol gymunedau ac i brofi dulliau gweithredu newydd. Bydd y prosiectau'n gweithio gyda'i gilydd, yn rhannu eu dysgu ac yn cymryd rhan weithredol mewn symudiad ehangach o newid.

Mae'r Gronfa Gweithredu Hinsawdd yn rhan o Strategaeth Amgylcheddol Cronfa Gymunedol y Loteri Genedlaethol, sydd wedi gweld buddsoddiad sylweddol gan y Loteri Genedlaethol drwy brosiectau a arweinir gan y gymuned sy'n canolbwyntio nid yn unig ar weithgareddau sydd nid yn unig yn gwella'r amgylchedd, ond yn ei ddefnyddio i wella bywydau pobl a chymunedau. Ers mis Ebrill 2013, mae'r Gronfa wedi dyfarnu mwy na £340 miliwn i brosiectau amgylcheddol, drwy bron i 4,800 o grantiau.

COVID-19

Ers comisiynu'r adolygiad hwn ac wrth ei ysgrifennu, mae pandemig COVID-19 wedi tarfu ar y byd. Mae'r argyfwng wedi taro calon cymunedau a sut y maent yn gweithredu. Dechreuwyd prosiectau y cyfeirir atynt yn yr adolygiad hwn cyn yr argyfwng coronafeirws a bydd rhai o'u dulliau gweithredu a lefel y rhyngweithio dynol yn ymddangos yn amhosibl yn yr hinsawdd sydd ohoni.

Ar adeg ysgrifennu'r adroddiad hwn, rydym yn dal i weithio drwy ganlyniadau posibl pandemig COVID-19 yn y tymor hwy. Mae'n anodd rhagweld pa newidiadau parhaol y gallai fod angen eu gweithredu fel bod gennym lefel o hyder bod rhyngweithio ag eraill yn ddiogel. Yr hyn sy'n amlwg, fodd bynnag, yw y bydd normal newydd, gyda rhyw fath o bellter cymdeithasol a mesurau iechyd a diogelwch gwell ar waith i'n diogelu ni i gyd. Mae'n ddigon posibl y bydd hyn yn effeithio ar y ffordd y caiff prosiectau yn y gymuned eu cynnal. Rydym yn agored i, ac yn croesawu, syniadau ac awgrymiadau newydd arloesol ynghylch sut y gall prosiectau o'r fath weithredu'n llwyddiannus yn ein realiti newydd. Byddwn yn darparu cyngor ac arweiniad pellach pan fydd y wybodaeth honno ar gael.

Gweithredu hinsawdd

Pwysigrwydd gweithredu yn yr hinsawdd a arweinir gan y gymuned

Ledled y DU, mae miloedd o grwpiau cymunedol eisoes wedi datblygu enghreifftiau ymarferol ac ysbrydoledig o sut i fynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd, o gaffis bwyd gwastraff, i siopau trwsio, i gynlluniau ynni cymunedol uchelgeisiol. Mae'r rhain yn brosiectau pwerus sy'n helpu i gysylltu a grymuso pobl, dod â phartneriaethau annhebygol yn fyw, a helpu i normaleiddio ymddygiad cynaliadwy fel rhan o fywyd bob dydd. I ddarllen mwy am y bobl a'r prosiectau sy'n helpu i wneud Prydain ddi-garbon ewch i wefan the [Centre for Alternative Technology](#).

Mae grwpiau cymunedol wedi'u gwreiddio a'u cysylltu â'u hardal leol ac yn aml yn gallu goresgyn y cyfyngiadau sefydliadol, strwythurol neu ddiwylliannol y gall sefydliadau mwy ddod ar eu traws. Gyda phrofiad o lygad y ffynnon o heriau cymdeithasol mawr, grwpiau cymunedol yn amlach na pheidio sydd â'r syniadau mwyaf addas a mwyaf arloesol ar gyfer eu hardaloedd. Darllenwch fwy am gymunedau'n dod at ei gilydd yn Ewrop i wneud ymweliad cynaliadwy â newid hinsawdd [ECOLISE Status Report on Community-led Action from 2019](#).

Yn aml, mae gweithredu a arweinir gan y gymuned ar newid yn yr hinsawdd yn cynnig manteision annisgwyl ymhell y tu hwnt i leihad mewn allyriadau carbon ac amgylchedd gwell, glanach a gwyrddach. Gelwir y rhain yn gyd-fanteision, a gallant gynnwys elfennau fel gwella cydlyniant cymunedol, iechyd corfforol a meddyliol, lleihau unigedd ac unigrwydd, helpu pobl i arbed arian, creu cyfleoedd cyflogaeth newydd a datblygu'r economi leol. Yn gyffredinol, mae gan weithredu yn yr hinsawdd gymunedol y potensial i alluogi newid arloesol a systemig ac mae'n rhan hanfodol o'r ateb tuag at newid cyflym i gymdeithas carbon net-ddi-garbon.

Ymunwch â'r cyfuniad

Mae gan ECOLISE, rhwydwaith ledled Ewrop o grwpiau cynaliadwyedd a gweithredu hinsawdd a arweinir gan y gymuned, 43 o aelodau mewn 21 o wledydd yn Ewrop. Mae gan y Rhwydwaith Pontio dros 600 o fentrau lleol ledled Ewrop, mae tua 130 o Ecovillages yn Ewrop, a miloedd o brosiectau permaddiwylliant. At hynny, mae mentrau fel Gwobrau Best Kept Gogledd Iwerddon, Tidy Towns, The Scottish Climate Challenge Fund, One Planet One Wales, Cymunedau byw'n Gynaliadwy a Chymunedau Carbon Isel (i enwi dim ond y rhai) i gyd wedi helpu i sefydlu a chefnogi cannoedd o gymunedau ledled y DU i fabwysiadu camau gweithredu amlhaen mewn ymgais i leihau'r argyfwng hinsawdd a byw mewn cymdeithas fwy cynaliadwy a theg.

Sut i wneud gwahaniaeth - beth rydyn ni'n ei wybod

Ar hyn o bryd mae llawer iawn o weithredu yn yr hinsawdd yn cael ei wneud ledled y byd, gan gynnwys pob sector o'r gymuned - o blant ysgol i weithredwyr, gweithwyr yn eu gweithle i bobl sy'n ymddeol a gwirfoddolwyr ymroddedig yn y maes. Gallwch gael blas o sut mae'r ymdrech fyd-eang i ymateb i'r her hon yn datblygu yma, a ddygwyd ynghyd gan Gonfensiwn Fframwaith y Cenhedloedd Unedig ar Newid Hinsawdd ac yma ar wefan tracio Gweithredu Hinsawdd.

Er ei bod yn anochel y bydd rhai gweithgareddau'n galluogi mwy o arbedion carbon nag eraill, gall rhai prosiectau, megis tyfu bwyd neu ailgylchu gwastraff er enghraifft, fod yn fannau cychwyn pwysig i ymgysylltu â'ch cymuned i ddechrau a darparu sylfaen y gallwch adeiladu arni wedyn i ddod â'r cyfleoedd posibl eraill ar gyfer mwy o arbedion carbon. Mae'r Mudiad Pontio, Ecovillages, Permaddiwylliant a Chymunedau Carbon Isel yn enghreifftiau da o ddull integredig o weithredu yn yr hinsawdd, gydag amrywiaeth o brosiectau i ennyn diddordeb poblogaeth amrywiol. Am rai syniadau ysbrydoledig, uchelgeisiol, mawr eraill o weithredu yn yr hinsawdd a allai fod yn bosibl yn y dyfodol, cliciwch yma.

Mae'n bwysig peidio â phoeni gormod am gyfrifiadau o arbedion allyriadau carbon posibl, yn enwedig ar ddechrau eich prosiect. Fel y dangoswn isod, mae cyd-fanteision gweithredu yn yr hinsawdd – megis effeithlonrwydd ynni, tyfu bwyd, prosiectau economi gylchol fel cyfnewid dillad – yn bwysig hefyd. Efallai na fydd yn bosibl mesur cyfanswm yr arbedion nwyon tŷ gwydr o'ch prosiect yn gywir yn y lle cyntaf, yn hytrach mae'n ddefnyddiol mapio ystod effeithiau cadarnhaol ymgymryd â'ch prosiect. Er enghraifft, mae'n gymharol syml cyfrifo'r arbedion ynni (ac felly carbon) posibl yn y dyfodol o osod inswleiddiad mewn eiddo domestig, ond mae'n llawer anoddach cael gafael ar y carbon posibl a arbedir o fenter tyfu bwyd cymunedol cyn i chi ddechrau. Ni ddylai hyn eich atal, gan fod y cyd-fanteision i brosiect o'r fath: lles, gwelliannau iechyd corfforol, lliniaru tlodi bwyd a lleihau unigedd i'r gwirfoddolwyr yn ganlyniadau gwerthfawr hefyd. Bydd cyfrifiadau ar leihau milltiroedd bwyd, a phecynnu, yn esblygu wrth i'r prosiect fynd yn ei flaen.

“Rwy’n mwynhau bod yn rhan o’r gymuned o lanhawyr traethau ledled y byd ac rwy’n mwynhau gallu gwneud gwahaniaeth bach ond cyson i’r llefydd rwy’n eu caru ac rwy’n eu galw’n gartref.”

Jo, The 2 Minute Foundation

Cyd-fanteision gweithredu yn yr hinsawdd

Gall gweithredu ar newid hinsawdd hefyd ddod â manteision i'ch cymuned y tu hwnt i'r effaith amgylcheddol. Gall helpu i wella:

- 1

cydlyniant cymunedol a lleihau unigrwydd drwy gysylltu pobl o amgylch nod cyffredin, trefnu cyfarfodydd, ac adeiladu rhwydweithiau cefnogol.
- 2

iechyd a lles o ganlyniad i well ansawdd aer drwy ddefnyddio llai o gerbydau peiriannau hylosgi, mwy o weithgarwch gan bobl sy'n cerdded neu'n beicio mwy, yn ogystal â thrwy leihau tlodi tanwydd o gartrefi sy'n defnyddio ynni'n fwy effeithlon.
- 3

tegwch a chynhwysiant cymdeithasol drwy ganolbwyntio ar y bobl fwyaf agored i niwed mewn cymdeithas megis gweithredu i liniaru tlodi tanwydd. Gall buddsoddi mewn mentrau i leihau allyriadau carbon hefyd greu cyfoeth o gyfleoedd economaidd a swyddi yn yr economi carbon isel. Gallwch ddarllen mwy am hyn mewn adroddiad gan y **Y Comisiwn Byd-eang ar yr Economi a'r Hinsawdd**.
- 4

gwydnwch lleoedd a chymunedau at newidiadau ym mhrisiau ynni yn y dyfodol, yn ogystal ag effeithiau newid hinsawdd

Enghreifftiau o gyd-fanteision lluosog gweithredu yn yr hinsawdd (Ffig. Cymorth Ashden)

Gweithred	Carbon	Iechyd	Economi	Tegwch	Gwydnwch
Inswleiddio cartrefi	Lleihau'r galw am ynni a lleihau allyriadau carbon	Lleihau tlodi tanwydd wrth i bobl aros yn gynhesach	Creu swyddi i bobl leol Mae pobl yn arbed arian ar filiau ynni	Mwy o fynediad at gynhesrwydd fforddiadwy	Mae aelwydydd mewn gwell sefyllfa i wrthsefyll prisiau ynni yn y dyfodol
Rhannu ceir	Llai o danwydd yn lleihau gollyngiadau carbon	Gwella ansawdd aer. Gwell lles drwy ryngweithio cymdeithasol	Arbed arian ar betrol Llai o dagfeydd	Dod â phobl at ei gilydd; yn gallu lleihau arwahanrwydd ac unigrwydd	Cydnherthedd i gynnydd mewn costau tanwydd yn y dyfodol
Beicio	Llai o danwydd yn lleihau gollyngiadau carbon	Gwella ansawdd aer Mwy o weithgarwch yn cynyddu iechyd	Arbed arian ar betrol Llai o dagfeydd	Mwy o gysylltiadau â'r gymuned leol drwy fentrau beicio	Cydnherthedd i gynnydd mewn costau tanwydd yn y

I ddarllen mwy am gyd-fanteision gweithredu hinsawdd ewch i **wefan Ashden**.

Eich prosiect gweithredu hinsawdd

Sut i sefydlu'ch prosiect

Felly, rydych wedi'ch ysbrydoli i weithredu ar newid hinsawdd, ac am gynnwys eich cymuned ynddo, ond nid ydych yn siŵr beth yw'r camau nesaf. Bydd yr adran hon yn eich helpu i gynllunio a sefydlu eich prosiect yn y lle cyntaf.

Mae'r term grŵp cymunedol yn derm eang, sy'n cwmpasu ystod amrywiol o brosiectau, mentrau a sefydliadau. Gall fod yn grŵp o bobl sy'n agos yn ddaearyddol, neu gall fod ar-lein yn unig, gyda chyfranogwyr byth yn cyfarfod wyneb yn wyneb. Gallai fod yn yr un demograffig, canolfan gofal dydd hŷn er enghraifft, neu gynnwys grwpiau oedran gwahanol megis mewn côr cymunedol. Mae ffactorau economaidd-gymdeithasol yn chwarae rhan hefyd; ac mae budd o gael grwpiau sy'n ddiwylliannol amrywiol at ei gilydd i weithio ar achos cyffredin. Yn bendant, nid yw un ateb yn addas i bawb – dyma pam ei bod mor bwysig bod y gymuned ei hun, pa ffurf bynnag y mae'n ei gymryd, yn siapio prosiectau sy'n gweithio iddynt. Fodd bynnag, mae rhai ffactorau hanfodol, cyffredin a all helpu i ddatblygu syniad gwych yn brosiect effeithiol.

Datblygu cynllun

- Datblygu cynllun gweithredu i helpu i ffurfio dealltwriaeth gyffredin o weledigaeth gyffredinol eich prosiect cymunedol, ac i helpu i archwilio'r cyfleoedd a'r rhwystrau i lwyddiant.
- Meddylwch sut y gallwch fesur y gwahaniaeth y bydd eich prosiect cymunedol yn ei wneud. Bydd datblygu llinell sylfaen cyn i chi ddechrau yn amhrisiadwy wrth helpu i fesur yr effeithiau cadarnhaol y byddwch yn eu cyflawni.
- Dirprwyo unigolion, grwpiau neu sefydliadau i arwain tasgau penodol yn dibynnu ar eu setiau sgiliau, eu profiad, eu dewisiadau a'u galluoedd naturiol.
- Meddylwch am y gweithgareddau a'r newidiadau y gallwch eu gwneud a fydd yn helpu i wneud ymddygiad cynaliadwy yn norm.

Byddwch yn ymwybodol o amrywiaeth a chynwysoldeb

- Mae llawer o grwpiau cymunedol yn wynebu heriau o ran amrywiaeth. Mae ehangu cyrhaeddiad prosiect cymunedol fel ei fod yn gynhwysol ac yn adlewyrchu'r gymysgedd o bobl yn eich cymuned leol yn bwysig iawn, ond mae'n cymryd ymdrech ac amser i'w gyflwyno.
- O ddechrau eich prosiect mae'n bwysig estyn allan, ymgysylltu a gwneud y gorau o gryfderau ac angerdd eich cymuned gyfan. Mae llawer o gyfoeth a thalent gudd yn eich cymuned ehangach, felly peidiwch â bod ofn gadael eich parth cysur a siarad â phobl nad ydynt yn bobl amlycaf i'w cynnwys yn eich grŵp cymunedol.
- Lle y bo'n bosibl, gwnewch eich prosiect a'r gwaith y mae'n ei wneud yn berthnasol i bobl â gwahanol gefndiroedd, oedrannau a sefyllfaoedd economaidd gan sicrhau cydraddoldeb ac amrywiaeth.

Rhannwch eich stori

- Dewch o hyd i le ac amser i gyfarfod yn rheolaidd a glynu ato - mewn bywyd go iawn neu rithiol - a rhannu straeon am eich gwaith, y llwyddiannau a'r methiannau.
- Rhwydweithio, cysylltu eich hunain â sefydliadau sy'n bodoli eisoes sydd eisoes yn gwneud gwaith yn y gofod hwn; cael grwpiau sefydledig eraill i ymuno â'ch grŵp (e.e. grwpiau ysgol, grwpiau chwaraeon).
- Edrychwch ar awgrymiadau da ar gyfer fframio a negeseuon gan sefydliadau fel [Climate Outreach](#).

Adeiladu partneriaethau da

- Gall partneriaethau da gynnig arbenigeddau a galluoedd gwahanol a gwella ac ehangu gallu eich prosiect. Gallant fod yn hanfodol i lwyddiant. Edrychwch ar ba grwpiau y gallwch ymuno â nhw, y mentrau y mae eich Awdurdod Lleol yn eu rhedeg a gwiriwch a ydynt yn defnyddio'r offer cywir (e.e. [Ashden tool kit](#) ar gyfer Cynghorau). Edrychwch i weld a oes busnesau lleol sy'n weithgar ar y materion rydych chi'n poeni amdanynt. Gall partneriaethau eich galluogi i gael gafael ar adnoddau a phobl a chreu newid parhaus yn ogystal â lledaenu eich neges.

Cofiwch y darlun mwy

- Mae pob ymdrech yn gwneud gwahaniaeth, mawr neu fach, a chadwch mewn cof bob amser fod gwaith eich cymuned yn rhan hanfodol o ddarlun mwy o gamau gweithredu i fynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd ledled y DU. Mae arafu a lleihau newid yn yr hinsawdd yn mynd i gymryd ymdrech tîm enfawr ac a ydych chi'n llunio eich prosiect neu'n adrodd straeon am ei effaith, mae'n gwneud gwahaniaeth. Bydd pob tunnell o garbon a arbedir heddiw yn dod â manteision i genedlaethau'r dyfodol.

Amrywio eich grantiau

- Ceisiwch beidio â dibynnu ar un ffynhonnell ariannu. Meddyliwch am ffyrdd arloesol ac amrywiol o gael y cymorth sydd ei angen arnoch. Nid oes angen iddo fod ar ffurf cyfraniad ariannol bob amser. Cyfraniadau o fath arall drwy fynediad at gymorth a chngor proffesiynol mewn materion cyfreithiol ac Adnoddau Dynol (AD) er enghraifft, mae cymorth pro bono gan fusnesau lleol neu roi nwyddau a gwasan-aethau i gyd yn cyfrannu at lwyddiant o brosiect.

Creu arweinwyr lleol

- Dod o hyd i arweinwyr naturiol, lleol sydd eisoes wedi'u rhwydweithio a'u parchu'n dda yn y gymuned ac sydd â'r angerdd (a'r amser) i yrru pethau ymlaen.
- Ar yr un pryd, datblygu gwydnwch yn eich prosiect drwy geisio peidio â gwneud llwyddiant eich prosiect yn dibynnu ar egni un neu ddau o bobl yn unig.

Dechrau'n fach, meddwl yn fawr

- Nid oes rhaid i fenter hinsawdd ddatrys pob problem – gallwch ganolbwyntio ar wneud cynnydd mewn maes penodol. Dechreuodd rhai o'r mentrau mwyaf llwyddiannus yn fach a chydag un ffocws, ac maent wedi tyfu'n brosiectau mwy, amlhaen ac effeithiol dros amser.

Meddwl tu allan i'r bocs

- Yn aml, mae gweithgareddau syml y gall y gymuned ymgymryd â hwy i helpu i wneud gwahaniaeth mawr. Er enghraifft, a yw eich grŵp yn defnyddio tariff ynni gwyrdd? Hefyd, meddyliwch ble i fuddsoddi eich arian, efallai y dylech newid eich cyfrif(au) cyfredol i sefydliad sydd ag ymdeimlad cryfach o gyfrifoldeb amgylcheddol ac annog eich cymuned ehangach i wneud yr un peth.

Cynnwys iechyd, lles a gwell cydlyniant cymunedol

- Gweithredu yn yr hinsawdd fydd prif ffocws eich prosiect ond, fel y mae'r adroddiad hwn yn dangos, gall prosiect hinsawdd lleol da helpu eich cymuned mewn amrywiaeth o ffyrdd. Meddyliwch sut y gall eich prosiect wella bywydau pobl leol, a chryfder eich cymuned. Gall deall hyn eich helpu i adeiladu cefnogaeth i'ch prosiect a sicrhau'r effaith fwyaf posibl.

Peidiwch â rhuthro, byddwch yn amyneddgar

- Mae newid hinsawdd yn fater brys, ond nid yw'r cynnydd bob amser yn dod dros nos ac anaml y mae'r ffordd i newid cadarnhaol yn digwydd yn syth. Byddwch yn amyneddgar, cymerwch yr amser i feddwl am eich prosiect, a byddwch yn agored i gyfleoedd yn ystod oes eich prosiect.

Ei wneud yn werth chweil

- Er mwyn llwyddo, mae angen i bobl fwynhau'r hyn y maent yn ei wneud. Dyna un o'r ffyrdd o sicrhau effaith hirdymor. Cofiwch fod cymunedau eraill yn gweithio ar hyn hefyd – mae eich ymdrech yn bwysig ynddo'i hun ac yn rhan o rywbeth llawer mwy.
- Siarad ag eraill yn y mudiad gweithredu hinsawdd am gymorth, adborth, syniadau a chynghor.

Rhubarb Farm

Dweud eich stori'n dda

Mae adrodd stori gymhellol am eich prosiect yn ffordd wych o gynyddu'r gefnogaeth iddo ar draws eich cymuned a thu hwnt. Ac wrth gwrs, mae naratif cydlynol, wedi'i ystyried yn dda gyda chanlyniadau meintiol yn cryfhau'r achos i dderbyn cyllid pellach i barhau â'ch gwaith. Mae straeon da yn ennyn diddordeb, esbonio, symud a chymhell pobl. Gallant ddod â'r gwerth y mae eich prosiect yn ei ychwanegu at eich cymuned, eich partneriaid a'r byd ehangach yn fyw.

Gall newid hinsawdd fod yn bwnc cymhleth i'w esbonio, ond mae digon o adnoddau ar-lein i'ch helpu i feddwl am sut i adrodd hanes eich prosiect mewn ffordd effeithiol a chreadigol. Efallai y gallwch ddechrau drwy wirio adnoddau a ddatblygwyd gan [Climate Outreach](#) neu'r [Overseas Development Institute](#).

Ochr yn ochr â'r adnoddau hyn, rydym wedi datblygu cynllun pum pwynt i'ch helpu pan fyddwch yn datblygu cyfathrebu am eich prosiect.

1

Adnabod eich cynulleidfa

Gweithio allan at bwy rydych chi'n ceisio adrodd eich stori. P'un a ydych yn cyfathrebu â'ch cymuned, eich sefydliadau partner, eich Awdurdod Lleol, neu'ch arianwyr, mae'n dda bod yn glir pwy rydych am glywed eich stori fel y gallwch lunio eich neges mewn ffordd y gwyddoch y bydd yn gweithio iddynt.

2

Gwnewch ef yn rywbeth i uniaethu ag ef

Unwaith y byddwch wedi nodi eich cynulleidfa, defnyddiwch iaith ac enghreifftiau sy'n berthnasol iddynt. Gallai hynny fod yn thema y mae eich prosiect yn ymwneud â hi, rhai materion neu heriau penodol sy'n berthnasol i'ch cymuned, menter y mae eich prosiect yn ei hategu, neu feini prawf ariannu. Gall negeseuon sy'n berthnasol i ddiddordebau a chyd-destun eich cynulleidfa fod yn fwy effeithiol.

3

Cadwch i'r hyn rydych yn ei wybod

Mae newid hinsawdd yn bwnc cymhleth ac mae'n cwmpasu llawer o themâu. Mae gweld eich prosiect fel rhan o'r darlun mawr yn bwysig iawn oherwydd, ochr yn ochr â phrosiectau cyflenwol eraill, mae'n rhan o newid mwy. Ond cofiwch fod eich prosiect yn canolbwyntio ar wneud cynnydd mewn meysydd penodol – pan fyddwch yn adrodd eich straeon cofiwch ganolbwyntio ar y manylion penodol hynny i helpu eich cynulleidfa i ddeall y gwahaniaeth diriaethol rydych wedi'i wneud.

4

Defnyddiwch luniau a delweddau

Gall delweddau helpu i ddod â straeon am eich prosiect yn fyw – maent yn aml yn fwy effeithiol na graffiau technegol a gallant gasglu cysyniadau fel cynnydd yn lefel y môr. Mae'r un peth yn wir am brosiectau cymunedol sy'n canolbwyntio ar unrhyw beth o ynni i fwyd. Mae prosiect Outreach Climate Visuals yn fan cychwyn da [Climate Visuals](#) yn fan cychwyn da.

5

Ei wneud yn werth chweil

Mae eich prosiect yn ysbrydoli gweithredu a newid cadarnhaol yn eich cymuned na fyddai'n bodoli heb eich gwaith. Dathlwch y llwyddiannau a dangos, drwy gydweithio mewn prosiectau cymunedol, fod gan bobl normal y pŵer a'r asiantaeth i fynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd. Gall eich stori am newid cadarnhaol ysbrydoli cymunedau eraill, a bydd hynny'n gwneud gwahaniaeth gwirioneddol.

Ymwadiad

TMae'r adroddiad hwn yn adrodd straeon personol am ddeiliaid grantiau a staff ac yn rhannu enghreifftiau o'r hyn sydd wedi gweithio'n dda i eraill. Nid yw unrhyw farn, na meddyliau a fynegir gan ddeiliaid grantiau a staff o reidrwydd yn cynrychioli barn, na meddyliau Cronfa Gymunedol y Loteri Genedlaethol ("y Gronfa"). Nid yw'r Gronfa yn cymeradwyo nac yn argymhell unrhyw sefydliad a grybwyllir, ac nid yw ychwaith yn cymeradwyo unrhyw gynnwys allanol sy'n gysylltiedig ag ef yn yr adroddiad hwn.

Ni ddylid cymryd cynnwys yr adroddiad hwn fel cyfarwyddyd, arweiniad na chynghor ac ni ddylech ddibynnu ar y wybodaeth yn yr adroddiad hwn fel dewis amgen i gyngor proffesiynol.

I'r graddau llawnaf a ganiateir gan y gyfraith, nid yw'r Gronfa'n derbyn unrhyw gyfrifoldeb ac yn datgelu pob atebolrwydd i unrhyw drydydd parti sy'n honni ei fod yn defnyddio neu'n dibynnu am unrhyw reswm o gwbl ar yr adroddiad, mae ei gynnwys, ei gasgliadau, unrhyw ddarn, gwelliant ailgyflwyno a/neu addasiad gan unrhyw drydydd parti yn gwbl ar eu risg eu hunain. Nid ydym yn gwneud unrhyw sylwadau, na gwarantau, boed yn rhai datganedig neu ymhlyg, bod cynnwys yr adroddiad hwn yn gywir, yn gyflawn neu'n gyfoes.

© Hawlfraint y Goron 2020

Mae'r cyhoeddiad hwn wedi'i drwyddedu o dan delerau'r Drwydded Llywodraeth Agored v3.0 ac eithrio lle nodir yn wahanol. I weld y drwydded hon, ewch i nationalarchives.gov.uk/doc/open-government-licence/version/3/

Lle rydym wedi nodi unrhyw wybodaeth hawlfraint trydydd parti bydd angen i chi gael caniatâd gan ddeiliaid yr hawlfraint dan sylw.

Mae'r cyhoeddiad hwn ar gael yn gov.uk/government/publications

Dylid anfon unrhyw ymholiadau ynglŷn â'r cyhoeddiad hwn atom i The National Lottery Community Fund, 1 Plough Place, London, EC4A 1DE, neu gallwch ein e-bostio ar knowledge@tnlcommunityfund.org.uk

I gael gwybod mwy am ein grantiau a'n hymchwil:

Ewch i'n gwefan:	cronfagymunedolylg.org.uk
Ffoniwch ein llinell gymorth:	0345 4 10 20 30
Text Relay:	18001 plws 0345 4 10 20 30
Darllenwch ein hadroddiadau mewnwelediad:	tnlcommunityfund.org.uk/welsh/insights

Chwefror 2021